

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДУЛЬСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 343.985:343.14

**КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ
СТОРОНАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Реферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ–2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ

Науковий консультант —

доктор юридичних наук, професор

Чорноус Юлія Миколаївна,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

Гусєва Влада Олександрівна,

доктор юридичних наук, професор,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

завідувач кафедри криміналістики та судової експертології ННІ № 1

Сергєєва Діана Борисівна,

доктор юридичних наук, професор,

Національна академія Служби безпеки України,

головний науковий співробітник

лабораторії № 1 науково-організаційного центру

Шепітько Михайло Валерійович,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

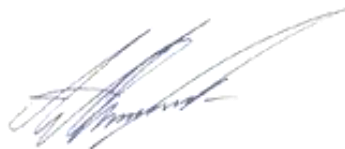
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

професор кафедри кримінального права

Захист відбудеться 16 січня 2026 року о 10:00 год на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Андрій АНТОЩУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Збирання доказів є одним із ключових процесів, що визначає зміст доказування в кримінальному провадженні, а наявність належних і допустимих доказів дає змогу досягти завдань кримінального провадження. Відповідно до ч. 1 ст. 93 КПК України, збирати докази уповноважені сторони кримінального провадження. Збирання доказів у кримінальному провадженні здійснюють переважно особи, які реалізують таку діяльність професійно, відповідно до повноважень, визначених кримінальним процесуальним законодавством. Це суб'єкти з боку обвинувачення, так звані уповноважені особи¹ (слідчий, дізнавач, детектив, прокурор, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання (ч. 2 ст. 93 КПК України) і такий суб'єкт з боку захисту, як захисник (ч. 3 ст. 93 КПК України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Саме їхня діяльність знаходиться в центрі уваги дисертаційного дослідження.

Ефективність здійснення процесу доказування та безпосередньо збирання доказів залежить від їх належного криміналістичного забезпечення. Поняття та зміст криміналістичного забезпечення доволі ґрунтовно висвітлено в працях учених-криміналістів. Криміналістичне забезпечення є невід'ємним складником понятійного апарату науки криміналістики й важливим практичним завданням, що визначає ефективність діяльності правоохоронних, правозахисних і судових органів. Криміналістичне забезпечення реалізується під час розслідування кримінальних правопорушень, а також судового розгляду кримінальних проваджень шляхом застосування криміналістичних засобів, методів, прийомів відповідно до певних рівнів, напрямів і форм реалізації.

Останніми роками в науці кримінального процесу та криміналістиці дедалі частіше акцентують на необхідності приведення кримінальної процесуальної діяльності, а також криміналістичних засобів, методів і прийомів, які застосовують під час розслідування кримінальних правопорушень, до міжнародних і європейських стандартів, формування на їх основі національних стандартів. Актуальність проблематики полягає також у тому, що зміст поняття «стандарт» щодо криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження є багатоаспектним.

У центрі уваги реалізації кримінальної процесуальної діяльності – дотримання кримінальної процесуальної форми, міжнародних, європейських та національних стандартів прав і свобод людини, що забезпечує допустимість доказів у кримінальному провадженні.

У контексті реалізації криміналістичної діяльності засоби, методи, прийоми техніко-, тактико- й методико-криміналістичного забезпечення повинні відповідати встановленим стандартам і за такої умови залучатися до діяльності зі збирання доказів.

¹ З метою забезпечення лаконічності викладу матеріалу наукового дослідження замість перелічення всіх уповноважених суб'єктів сторони обвинувачення (слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор і детектив), які відповідно до КПК України мають схожі повноваження зі збирання доказів, у роботі буде використано узагальнене поняття «уповноважена особа».

У процесі збирання доказів під час кримінального провадження реалізується виявлення, витребування, вилучення, збереження, фіксація джерел криміналістично значущої інформації, що може набувати значення фактичних даних, а надалі – джерел доказів у кримінальному провадженні. Тож криміналістичне забезпечення такої діяльності цілком закономірно привертає увагу як учених, так і практиків, визначає ефективність правотворчої та правозастосовної практики.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні роботи, що висвітлюють концептуальні засади криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Це праці В. В. Арешонкова, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, І. В. Гори, В. О. Гусєвої, В. А. Журавля, А. П. Запотоцького, А. В. Іщенка, М. М. Єфімова, Н. І. Клименко, А. В. Коваленка, І. І. Когутича, В. А. Колесника, В. О. Коновалової, М. В. Корнієнка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Г. Ю. Нікітіної-Дудікової, О. В. Одерія, І. В. Пирога, В. М. Плетенця, О. В. Пчеліної, М. В. Салтевського, О. А. Самойленко, Р. Л. Степанюка, В. М. Стратонова, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Д. М. Цехана, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, М. В. Шепітька, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та ін.

Учені-процесуалісти сформуливали концептуальні засади збирання доказів і забезпечення доказування в кримінальному провадженні, що відображено в наукових працях Ю. П. Аленіна, І. В. Басистої, В. В. Вапнярчука, Г. П. Власової, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, В. П. Гмирка, Ю. М. Грошевого, В. Г. Дрозд, О. М. Дуфенюк, О. В. Капліної, Г. Р. Крет, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. В. Назарова, В. Т. Нора, Г. К. Тетерятник, М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої, О. С. Старенького, С. М. Стахівського, О. С. Тарасенка, О. Ю. Татарова, В. М. Тertiшника, В. Г. Уварова, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, Ю. В. Циганюк, А. В. Шевчишена, В. П. Шибіки, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, О. Г. Яновської та ін.

Однак у юридичній літературі комплексне дослідження з позицій дотримання кримінальної процесуальної форми та криміналістичного забезпечення діяльності сторін кримінального провадження під час збирання доказів не проводили. Нині постала потреба у висвітленні окресленої проблематики в контексті сучасних реалій, забезпечення євроінтеграційного напрямку розвитку нашої держави, дотримання міжнародних, європейських і національних стандартів. Слід урахувати особливості кримінального провадження під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану й подолання збройної агресії РФ проти України. Науково затребуваним є формування теоретичних, правових, методологічних і праксеологічних засад та практичних рекомендацій з порушеної проблематики. Окреслені обставини засвідчують актуальність дослідження порушеної проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до положень Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до 2026 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р); Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки (постанова Кабінету

Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220); Плану реалізації зовнішньополітичної діяльності України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 року №327-р); Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476). Дисертацію виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 3 лютого 2022 року № 109); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 року № 326); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2025–2029 роки (рішення Вченої ради від 24 грудня 2024 року, протокол № 25/1).

Тема дисертації затверджена Вченою радою НАВС 26 жовтня 2022 року (протокол № 14), уточнена Вченою радою НАВС 31 жовтня 2023 року (протокол № 22), зареєстрована Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1128, 2023 рік).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у формуванні теоретичних, методологічних, правових, праксеологічних засад криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- висвітлити генезу і стан наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- розкрити поняття та зміст криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в змагальному кримінальному процесі;
- виокремити правові основи криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- окреслити зміст техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- з’ясувати сутність тактико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- встановити зміст методико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- визначити поняття та зміст міжнародних, європейських і національних стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- розглянути міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- визначити європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження;
- схарактеризувати криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) дій;
- окреслити особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

- з'ясувати специфіку криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення інших процесуальних дій;

- розглянути криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій;

- розглянути криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення інших процесуальних дій;

- висвітлити криміналістичне забезпечення самостійного збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження.

Предмет дослідження – криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети в роботі використано систему загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія) – з метою з'ясування змісту розглядуваних питань (у всіх розділах дисертації); *спеціально-правові методи*, а саме *порівняльно-правовий* – під час вивчення норм права, наукових понять («доказування», «збирання доказів», «криміналістичне забезпечення», «міжнародні стандарти», «європейські стандарти», «національні стандарти») (розділи 1, 2, 3); *компаративістський* – задля вивчення позитивного іноземного досвіду щодо формування міжнародних, європейських і національних стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (розділ 3); *системно-структурний* – для побудови системи криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення (розділ 4) та стороною захисту в кримінальному провадженні (розділ 5), виокремлення завдань сторони обвинувачення та сторони захисту в процесі криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальному провадженні (розділи 4, 5); *аналітичний* – під час вивчення наукових положень і формування практичних рекомендацій щодо побудови тактики слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, інших процесуальних дій, формулювання висновків (розділи 4, 5); *статистичний* – надав можливість отримати узагальнені дані за результатами вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *конкретно-соціологічний* – дав змогу провести анкетування слідчих, дізнавачів, прокурорів, адвокатів, суддів, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, опрацювати й узагальнити результати емпіричного дослідження (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України, Національної асоціації адвокатів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатів та інших відомств за 2021–2024 роки та I півріччя 2025 року; 330 вироків Єдиного державного реєстру судових рішень за 2014–2024 роки та I півріччя 2025 року; дані, отримані внаслідок вивчення 200 кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснювали органи Національної поліції України

протягом 2022–2024 років; статистичні й аналітичні матеріали Європейського суду з прав людини за період 2014–2024 років і I півріччя 2025 року; 126 рішень Європейського суду з прав людини, ухвалених протягом 1990–2024 років; результати анкетування 360 слідчих, 210 дізнавачів Національної поліції України, 195 прокурорів, 180 адвокатів-захисників, 84 суддів, 85 науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Емпіричні дослідження проведено в усіх регіонах України. Використано власний практичний досвід здобувача з проблематики дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому сформовано концептуальні теоретичні, методологічні, правові, праксеологічні засади криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження, сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

- виокремлено етапи криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій: формування та подання клопотання стороною захисту про проведення таких дій; прийняття рішення уповноваженою особою, якій подано клопотання; оскарження стороною захисту рішень, дій або бездіяльності уповноважених осіб під час ініціювання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (факультативний етап); безпосереднє збирання доказів уповноваженою особою або за її дорученням іншою службовою особою шляхом проведення цих дій; участь сторони захисту в слідчих (розшукових) чи інших процесуальних діях (факультативний етап); підбиття підсумків на основі отриманих результатів як уповноваженими особами, так і стороною захисту;

- запропоновано класифікацію засобів криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення в кримінальному провадженні за такими напрямками: криміналістичне забезпечення слідчих (розшукових) дій; криміналістичне забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій; криміналістичне забезпечення інших процесуальних дій (процесуальних дій, що спрямовані на витребування, отримання та одержання доказів; окремих заходів забезпечення кримінального провадження);

- розроблено класифікацію засобів техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження за такими критеріями: сторона кримінального провадження; суб'єкти, які реалізують свої повноваження під час збирання доказів, використовуючи засоби техніко-криміналістичного забезпечення; спосіб реалізації повноважень суб'єктами під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, використовуючи засоби техніко-криміналістичного забезпечення; виконуваний вид процесуальної дії з використанням засобів техніко-криміналістичного забезпечення; вид технічного засобу, що застосовують під час збирання доказів; місце використання технічних засобів та їх цільове призначення;

- визначено зміст «криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» в змагальному кримінальному процесі, що

виявляється в таких ознаках: забезпечення потреб практичної діяльності уповноважених суб'єктів, що визначені в кримінальному процесуальному законодавстві України; використання методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, тактики й методики; пізнавальна діяльність уповноважених суб'єктів, що визначені в кримінальному процесуальному законодавстві України, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні фактичних даних, а також окремих уповноважених осіб (слідчого, дізнавача, прокурора, оперативного співробітника (ч. 2 ст. 41 КПК України) та ін.), спрямована на вилучення, збереження та фіксацію фактичних даних; збір тих фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження; збір фактичних даних відбувається відповідно до нормативно-правових актів, рішень Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду та з огляду на практику Європейського суду з прав людини; збір таких доказів як стороною обвинувачення, так і стороною захисту передбачає їхні рівні права на знаходження та витребування фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження;

– сформульовано визначення «стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» (праксеологічний аспект), згідно з яким це результати діяльності, сформовані криміналістичні рекомендації, методи, прийоми, засоби та їх подальшого застосування з метою задоволення потреб практичної діяльності відповідних суб'єктів у здійсненні пізнавальної діяльності, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, з огляду на: 1) норми та принципи правових актів України, а також принципи окремих національних і міжнародних судових інституцій, юрисдикція яких визнана Україною; 2) нормативні документи, що ґрунтуються на консенсусі, прийняті визнаним органом, який встановлює для загального й неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності зі збирання доказів, і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості (п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стандартизацію»);

– надано визначення та схарактеризовано зміст таких стандартів: «міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження», «європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження», «національні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження», продемонстровано особливості їх практичної реалізації та визначено напрями інтеграції в правотворчу й правозастосовну діяльність;

– з метою підвищення ефективності діяльності зі збирання доказів у кримінальному провадженні, надано пропозиції щодо регламентації в КПК України статті 241-1 «Медичне освідування», яка міститиме чотири частини та регулюватиме питання визначення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції осіб, які можуть бути причетними до вчинення кримінального правопорушення;

удосконалено:

– систему правових основ криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження, яка охоплює всі види правових актів і рішень Конституційного Суду України, Пленуму Верховного Суду та Європейського суду з прав людини, які: регламентують процес кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень; орієнтують уповноважених суб'єктів на дотримання всіх правових актів держави та рішень відповідних органів під час розроблення та застосування криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів; регулюють питання застосування науково-технічних засобів; визначають способи, порядок, механізм збору фактичних даних, а також повноваження, функції та завдання уповноважених на це суб'єктів під час їхньої пізнавальної діяльності, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження;

– теоретико-методологічні засади криміналістичного забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що ґрунтуються на загальних положеннях методології наукового дослідження та враховують спеціальні методи наукового дослідження таких наук, як кримінальний процес, криміналістика та оперативно-розшукова діяльність, сформульовані на їх основі практичні рекомендації;

– практичні рекомендації щодо криміналістичного забезпечення збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, допиту, огляду (зокрема огляду місця події), обшуку, освідчування, а також негласних слідчих (розшукових) дій;

дістало подальшого розвитку:

– наукові положення щодо історичних періодів розвитку криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (донауковий (до н.е. – середина ХІХ ст.) і науковий (кінець ХІХ ст. – донині)), зміст яких виявляється в постійному взаємозв'язку кримінального процесуального (законодавче закріплення способів збирання доказів та прав, обов'язків і функцій уповноважених на це суб'єктів) та криміналістичного (тактичне, технічне й методичне забезпечення процесу збирання фактичних даних) аспектів;

– тлумачення техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження, що виявляється у двох значеннях: 1) сукупність засобів і знарядь, які призначені для знаходження, сприйняття, витребування, а також вилучення, збереження, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб (слідчого, дізнавача, прокурора, оперативного співробітника (ч. 2 ст. 41 КПК України) та ін.) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження; 2) діяльність уповноважених суб'єктів з розроблення, упровадження та використання засобів, знарядь, прийомів і рекомендацій їх застосування, а також створення сприятливих умов під час знаходження, сприйняття, витребування, а також вилучення, збереження, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження);

– тлумачення тактико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження, що охоплює тактику обвинувачення і

тактику захисту, а також система тактико-криміналістичних засобів, спрямована на їх реалізацію;

- тлумачення методико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження, що становить систему наукових положень, які ґрунтуються на даних криміналістичної методики та розроблених на їх основі практичних рекомендацій, які забезпечують ефективність діяльності суб'єктів сторін обвинувачення та захисту під час знаходження, сприйняття, витребування, а також вилучення, збереження, фіксації фактичних даних (у кримінальному процесуальному аспекті) чи криміналістично значущої інформації (у криміналістичному аспекті), з метою виконання завдань кримінального провадження;

- поняття криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення інших процесуальних дій, що полягає в діяльності тих суб'єктів сторони обвинувачення, які визначені в КПК України та які розробляють криміналістичні рекомендації, методи, прийоми, засоби та їх подальше застосування з метою задоволення потреб практичної діяльності таких суб'єктів у здійсненні ними пізнавальної діяльності, яка виявляється в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження;

- практичні рекомендації криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення «інших процесуальних дій», а саме: витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; тимчасового доступу до речей і документів; затримання уповноваженою службовою особою тощо;

- засади криміналістичного забезпечення самостійного збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні, які передбачають, що суб'єкт сторони захисту (підозрюваний, обвинувачений, захисник та ін.) має право незалежно, за власною ініціативою, без сторонньої допомоги уповноважених осіб (прокурора, слідчого, дізнавача та ін.) здійснювати діяльність, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, з використанням можливостей криміналістичного забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано в:

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, що стосується як підвищення ефективності процесу збирання доказів у кримінальному провадженні, так і проведення окремих процесуальних дій (лист щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження народного депутата України, Голови підкомітету з питань організації громадської безпеки і

порядку Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 19 листопада 2025 року);

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення криміналістичного забезпечення збирання доказів під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 27 листопада 2025 року, акт Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України від 17 листопада 2025 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального процесу та криміналістики, підготовки навчально-методичних праць (акт Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року № 18-оп);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження питань криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (акт Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року № 22-нд, акт Науково-дослідного інституту публічного права від 15 квітня 2024 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях і виступах на науково-практичних конференціях, круглих столах: «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (Київ, 23 вересня 2022 року), «Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану» (Київ, 18 листопада 2022 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 25 листопада 2022 року), «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 28 квітня 2023 року), «Modernity and current problems of society regarding the development of science» (Грац, Австрія, 31 липня – 2 серпня 2023 року), «Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень» (Дніпро, 4 серпня 2023 року), «Правовий дискурс» (Черкаси, 12 жовтня 2023 року), «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (Львів, 3 листопада 2023 року), «Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України» (Київ, 27 жовтня 2023 року), «Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності» (Одеса, 6 жовтня 2023 року), «Третій рівень освіти в Україні: актуальні питання підготовки дисертації в сучасних реаліях війни» (Харків, 14 грудня 2023 року), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (Дніпро, 15 березня 2024 року), «Весняні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки» (Вінниця, 25–26 квітня 2024 року), «Криміналістичне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (Київ, 2 травня 2024 року), «Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану» (Київ, 22 травня 2024 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 21 листопада 2024 року), «Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку» (Київ, 20 червня 2025 року).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, відображено в сорока п'яти наукових публікаціях, серед яких: монографія, п'ять статей у наукових виданнях, проіндексованих у наукометричних базах Web of Science Core Collection та/або Scopus, двадцять дві статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, сімнадцять тез

наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в науково-практичних конференціях, круглих столах.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійного наукового дослідження, а висновки та пропозиції, представлені в роботі, є особистим внеском автора.

Автор у співавторстві опублікував дев'ять наукових статей. У статті «Collection of Evidence in the Investigation of Crimes: International and European Standards» внесок здобувача становить 40 % і полягає у формуванні міжнародних та європейських стандартів збирання доказів у кримінальному провадженні. У статті «Collecting Evidence in the Investigation of Crimes Committed in the Field of Sports: International and European Standards» внесок здобувача становить 30 % і полягає у формуванні змісту понять «збирання доказів», «стандарт розслідування». У статті «Methodological principles of research in the field of ensuring evidence collection (on the example of cybercrimes): criminal-legal, criminal-procedural, and forensic aspects» внесок здобувача становить 25 % і полягає в розробленні методологічних принципів дослідження у сфері забезпечення збору доказів. У статті «Factors influencing the effectiveness of proving criminal offences during trial» внесок здобувача становить 25 % і полягає у висвітленні змісту доказування під час судового розгляду. У статті «International cooperation when collecting evidence in the investigation of transnational organized crime: challenges and opportunities» внесок здобувача становить 25 % і полягає у визначенні засад збирання доказів у розслідуванні транснаціональної організованої злочинності. У статті «Поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів» внесок здобувача становить 50 % і передбачає визначення засад збирання доказів слідчим із використанням техніко-криміналістичного забезпечення. У статті «Методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів слідчим» внесок здобувача становить 50 %, охоплює формування засад збирання доказів слідчим із використанням методико-криміналістичного забезпечення. У статті «Міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження» внесок здобувача становить 60 % і полягає в тлумаченні змісту та форм реалізації міжнародних та європейських стандартів збирання доказів у кримінальному провадженні. У статті «Особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження у змагальному кримінальному процесі» внесок здобувача становить 50 % і стосується висвітлення особливостей збирання доказів у змагальному кримінальному процесі.

Структура та обсяг дисертації. Робота містить вступ, п'ять розділів, що мають п'ятнадцять підрозділів, висновки, список використаних джерел (618 найменувань) і шість додатків. Загальний обсяг дисертації становить 546 сторінок, з них основний текст – 376 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й задачі, об'єкт і предмет дослідження, схарактеризовано методи; окреслено наукову новизну, практичне

значення одержаних результатів; надано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження, особистий внесок, структуру й обсяг дисертації.

У розділі 1 **«Теоретико-правові та праксеологічні основи криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»** сформовано методологічне підґрунтя наукового дослідження.

У підрозділі 1.1 *«Гене́за і стан наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* увагу зосереджено на напрацюваннях учених, які формують теоретичні основи дослідження. Основи поняття та змісту криміналістичного забезпечення висвітлювали українські вчені в дисертаційних дослідженнях: Матвієнко В. В. «Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів» (2000), Чучукало О. І. «Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України» (2004), Удовенко Ж. В. «Криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві» (2004), Лисенко В. В. «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів» (2005), Європіна І. В. «Криміналістичне забезпечення протидії комп'ютерній злочинності» (2011), Дановська І. І. «Криміналістичне забезпечення слідчої діяльності в органах внутрішніх справ» (2012), Філашкін В. С. «Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво)» (2012), Чорноус Ю. М. «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» (2013) та ін.

Проблематику збирання доказів у кримінальному провадженні за сучасних умов досліджено в працях В. Г. Уварова «Реалізація рішень Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів у кримінальному процесі України» (2014), В. В. Вапнярчука «Теоретичні основи кримінального процесуального доказування» (2018), А. В. Шевчишена «Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2019), Г. Р. Крет «Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи» (2020) та ін.

Вивчення доробку вчених засвідчує такі напрями наукового пошуку: новий підхід до визначення поняття «доказ»; нормативне закріплення переліку джерел доказів; зобов'язання застосовувати практику ЄСПЛ під час кримінального провадження; нормативне закріплення та розширення переліку способів збирання доказів сторонами кримінального провадження; удосконалення інституту збирання доказів під час міжнародного співробітництва; охоплення криміналістичним забезпеченням усього процесу кримінального провадження; процес приведення засобів, методів, прийомів криміналістичного забезпечення до міжнародних і європейських стандартів, формування на їх підґрунті належних національних стандартів.

У підрозділі 1.2 *«Поняття та зміст криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в змагальному кримінальному процесі»* з'ясовано зміст поняття «криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження».

Визначено, що збирання доказів сторонами кримінального провадження становить пізнавальну діяльність уповноважених на це суб'єктів, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб (слідчого, дізнавача, прокурора, оперативного співробітника (ч. 2 ст. 41 КПК України) та ін.) фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження, відповідно до нормативно-правових актів, рішень Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду та з огляду на практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Сутність засади змагальності кримінального процесу під час збирання доказів сторонами кримінального провадження полягає в їхніх рівних правах на знаходження та витребування фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження.

Здійснений аналіз засвідчив, що під час формування дефініції поняття «збирання доказів» сторонами кримінального провадження: 1) доцільно застосовувати такий його елемент, як «знаходження», який охоплює такі терміни: «пошук», «виявлення», «отримання», «одержання»; 2) поміж таких його складників, як «фіксація» та «закріплення», що є схожими, слушно використовувати як елемент діяльності зі збирання доказів саме «фіксацію», адже це поняття є ширшим за змістом.

З огляду на те, що збирання доказів здійснюють різні суб'єкти, які мають різні права й обов'язки, не всі з них, що визначені в ст. 93 КПК України, уповноважені здійснювати вилучення, збереження та фіксацію доказів. Такі дії можуть проводити окремі уповноважені особи, якими є: прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, дізнавач, керівник органу дізнання, детектив, співробітники оперативного підрозділу (ч. 2 ст. 41 КПК України).

У підрозділі 1.3 *«Правові основи криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* правові основи діяльності уповноважених суб'єктів розглянуто у двох аспектах: кримінальному процесуальному (правова основа збирання доказів) і криміналістичному (правова основа криміналістичного забезпечення).

Кримінальний процесуальний аспект полягає в нормативно-правовому регулюванні діяльності сторін кримінального провадження під час збирання доказів.

Окреслено правові засади діяльності уповноважених осіб зі сторони обвинувачення, які є співробітниками правоохоронних органів, або державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року. Також ці завдання можуть здійснювати й державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями (Служба безпеки України). Водночас не всі органи з правоохоронними функціями та їх посадові особи уповноважені збирати докази в кримінальному провадженні. Ідеться про органи з правоохоронними функціями, які у своїй структурі мають органи досудового розслідування та дізнання, уповноважені проводити досудове розслідування. Інші визначені суб'єкти уповноважені сприяти в межах своєї компетенції таким цільовим органам у виконанні покладених на них законодавством обов'язків.

Загальні положення діяльності уповноважених осіб зі збирання доказів визначає Конституція України. Другою сходинкою в ієрархії нормативно-правових

актів є міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Акцентовано на значенні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та протоколів до неї. Цей міжнародний договір регулює основоположні права і свободи людини та регламентує функціонування ЄСПЛ, сприяє розробленню його практики, яку мають застосовувати уповноважені органи під час доказування і, як наслідок, збирання доказів у кримінальному провадженні. Саме і рішеннях ЄСПЛ містяться конкретні позиції щодо законності дій органів з правоохоронними функціями під час збору доказів у кримінальному провадженні («Кайя проти Туреччини» від 19 лютого 1998 року, Ягер проти Нідерландів» від 14 березня 2000 року, «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 липня 2011 року та ін.).

Усі факти й обставини, які пов'язані з подією кримінального правопорушення, встановлюють відповідно до норм КПК України.

Визначено закони України, які безпосередньо не регламентують процес збирання доказів у кримінальному провадженні, однак впливають на реалізацію повноважень уповноважених осіб (закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державне бюро розслідувань»).

Збирання доказів регулюють і рішеннями Конституційного Суду України, постановами Пленуму Верховного Суду, практикою ЄСПЛ та відомчими правовими актами профільних міністерств, центральних органів виконавчої влади й інших органів державної влади, що реалізують правоохоронну функцію.

Діяльність захисника під час реалізації функцій має нормативно-правове підґрунтя. У своїй діяльності захисник керується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він проводить, крім процесуальних прав, запровадження яких стосується лише підозрюваних, обвинувачених і не може бути доручено захиснику, з моменту надання документів слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Увагу зосереджено на профільний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року, інші закони України, які стосуються діяльності захисника, визначають правові засади організації та діяльності адвокатури, ведення адвокатської діяльності в Україні, а також міжнародні договори України. Проаналізовано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року та протоколи до неї, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року тощо. Діяльність захисника реалізується згідно з рішеннями Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду, практики ЄСПЛ, відомчих нормативно-правових актів.

У розділі 2 «Зміст криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» виокремлено його складові та схарактеризовано техніко-, тактико- й методико-криміналістичне забезпечення за таких умов.

У підрозділі 2.1 «*Техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження*» розгляд проблематики здійснено за двома напрямками: 1) техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною

обвинувачення; 2) техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту.

Техніко-криміналістичне забезпечення стосується діяльності не лише уповноважених осіб (прокурора, слідчого, дізнавача та ін.), адвокатів, які перебувають у процесуальному статусі захисника, а й інших осіб сторони обвинувачення та захисту, про що свідчить аналіз положень кримінального процесуального законодавства.

Ключову роль у техніко-криміналістичному забезпеченні збирання доказів стороною обвинувачення відіграють уповноважені особи (прокурор, слідчий, дізнавач та ін.). У техніко-криміналістичному забезпеченні збирання доказів стороною захисту центральне місце відведено захиснику, що впливає з його повноважень, професійного рівня та кваліфікації (захисником може бути лише адвокат).

Відмінності техніко-криміналістичного забезпечення сторони обвинувачення і сторони захисту полягають у:

1) процедурі застосування технічних засобів. Уповноважені особи (прокурор, слідчий, дізнавач та ін.) технічні засоби застосовують як безпосередньо, так й опосередковано. Сторона захисту має право застосовувати технічні засоби, проте в низці випадків – лише опосередковано, шляхом подання клопотання прокурору, слідчому, дізнавачу, слідчому судді, суду з вимогою провести уповноваженими особами певну процесуальну дію із застосуванням технічних засобів або залучити експерта чи спеціаліста в конкретному кримінальному провадженні тощо. Слід зауважити, що захисник застосовує як технічні, так і науково-технічні засоби. Технічними засобами є: засоби аудіо-, фото- та відеофіксації, за допомогою яких захисник фіксує фактичні дані, що можуть стати доказами в кримінальному провадженні. Науково-технічні засоби уповноважені застосовувати відповідні спеціалісти, які володіють спеціальними знаннями (уповноважені особи, спеціалісти (ст. 71 КПК України), експерти та ін.), яких може залучити захисник шляхом подання клопотання слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді чи суду;

2) видах безпосереднього застосування технічних засобів. Уповноважені особи сторони обвинувачення зобов'язані застосовувати безпосередньо ті технічні засоби, які є сертифікованими, знаходяться на балансі того органу, у якому такі особи працюють, а якщо йдеться про науково-технічні засоби, то вони повинні бути ще й спеціально розроблені для виконання завдань кримінального провадження. Захисники уповноважені безпосередньо застосовувати лише технічні засоби, проте слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити їх застосування під час проведення окремої процесуальної дії, відповідно до вимог КПК України.

У підрозділі 2.2 *«Тактико-криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* визначено, що зміст тактико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження полягає у: 1) розробленні наукових засад і криміналістичних рекомендацій формування тактико-криміналістичних засобів; 2) формуванні доцільного порядку й визначенні належних умов застосування таких тактико-криміналістичних засобів.

Тактико-криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження охоплює дослідження як тактики обвинувачення, так і тактики захисту.

Серед суб'єктів сторони обвинувачення щодо тактико-криміналістичного забезпечення збирання доказів центральне місце посідають уповноважені особи (прокурор, слідчий, дізнавач та ін.), з огляду на такі фактори: визначений КПК України обов'язок здійснення досудового розслідування, виконання завдання доказування; достатні повноваження збирання фактичних даних; виконання завдань у межах посадових обов'язків.

Серед суб'єктів сторони захисту в тактико-криміналістичному забезпеченні збирання доказів центральне місце посідають захисники, з огляду на такі позиції: обов'язок здійснення захисту прав, свобод й інтересів клієнта; володіння ширшими повноваженнями щодо збору фактичних даних; професійність. На підставі проведеного анкетування захисників встановлено, що 79,4 % із них застосовують знання з криміналістичної тактики під час кримінального провадження.

У підрозділі 2.3 *«Методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* обґрунтовано, що методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів реалізується в діяльності: 1) уповноважених осіб (прокурор, слідчий, дізнавач та ін.) як основних суб'єктів сторони обвинувачення; 2) захисника як основного суб'єкта зі сторони захисту; 3) інших осіб сторони обвинувачення та захисту, що визначені в п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Переважаю методико-криміналістичне забезпечення втілюється в аспекті діяльності уповноважених осіб сторони обвинувачення. Однак на підставі анкетування встановлено володіння захисниками знаннями з криміналістичної методики (на думку 56,4 % захисників). Крім зазначеного, й інші особи зі сторони захисту (підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники) в окремих випадках володіють знаннями з криміналістичної методики, уміють їх застосовувати.

Застосування засобів криміналістичної тактики й методів і засобів криміналістичної техніки за конкретних умов (наприклад, під час розслідування певного виду чи групи кримінальних правопорушень, з огляду на криміналістично значущі ознаки або під час забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваних під час розслідування), ураховуючи загальні положення криміналістичної методики, під час збирання фактичних даних у комплексі й становлять основний зміст методико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження.

У розділі 3 **«Стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»** проаналізовано міжнародні, європейські та національні стандарти в контексті предмета дослідження.

У підрозділі 3.1 *«Поняття та зміст міжнародних, європейських і національних стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* розглянуто різні підходи до виокремлення та

класифікації стандартів криміналістичного забезпечення кримінального провадження, зокрема:

- у наукових працях переважно аналізують поняття «міжнародні стандарти» і «європейські стандарти», на основі запозичення найкращого іноземного досвіду та з огляду на українську правозастосовну практику сформовано поняття «національні стандарти»;

- термін «стандарт» поширює свою дію на уповноважених осіб як зі сторони обвинувачення (прокурора, слідчого, дізнавача та ін.), так і сторони захисту, тобто всіх суб'єктів, які збирають докази;

- становлення та розвиток поняття «стандарт» у науках кримінального процесу та криміналістики після здобуття Україною незалежності можна поділити на два етапи: 1) з 24 серпня 1991 року до 13 квітня 2012 року; 2) з 13 квітня 2012 року й донині.

На національному рівні держави вирішують питання врахування міжнародних і європейських стандартів шляхом ратифікації положень міжнародно-правових актів та прийняття окремих законів.

Основою національних стандартів збирання доказів сторонами кримінального провадження є Конституція України, адже на її основі приймають й інші нормативно-правові акти, які повинні їй відповідати (КПК України, закони України).

Визначено судові інституції України, які можуть формувати національні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. Таким судом є Верховний Суд, що є найвищим судом у системі судустрою України. Висновки щодо застосування норм права, викладені в його постановах, є обов'язковими для тих суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права (ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судустрой і статус суддів»).

Тому, з огляду на тематику нашого дослідження, що пов'язана з процесом криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження, поняття «стандарт» доцільно застосовувати як у значенні «загальновизнані стандарти забезпечення прав людини і основоположних свобод» (ст. 567 КПК України), так і в значенні, що передбачене в п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стандартизацію» і стосується праксеологічного підходу під час реалізації завдань криміналістичного забезпечення.

У підрозділі 3.2 *«Міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* з'ясовано, що міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження охоплюють кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти. Об'єднавчим фактором цих аспектів процесу збирання доказів сторонами кримінального провадження є саме міжнародні стандарти забезпечення основоположних прав і свобод людини. У кримінальній процесуальній формі такі стандарти визначають конкретні вимоги у формі норм і принципів, що передбачені міжнародно-правовими договорами, ратифікованими Україною, яких зобов'язані дотримуватися всі суб'єкти сторін кримінального провадження під час збирання доказів. Їх порушення призводить до порушення кримінального процесуального законодавства України. Суб'єкти сторін кримінального провадження

застосовують такі стандарти на етапі збирання фактичних даних. У криміналістичному аспекті такі стандарти є ключовою вимогою під час формування засобів криміналістичного забезпечення (техніко-, тактико-, методико-криміналістичного), наприклад, під час розроблення нового технічного приладу, пристосованого для збирання криміналістично значущої інформації, формування нових тактичних прийомів, комбінацій, операцій тощо.

У підрозділі 3.3 *«Європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* визначено, що це поняття передбачає два аспекти: 1) норми міжнародних правових актів і позиції міжнародних судових установ (поширюють юрисдикцію на країни Європи), спрямовані на забезпечення дотримання прав і свобод людини, сприяють розробленню криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів та їх подальшого застосування з метою задоволення потреб практичної діяльності уповноважених суб'єктів; 2) стандарти, прийняті європейською організацією зі стандартизації, які є рекомендаційними й доступними для широкого кола користувачів, під час виявлення, витребування, отримання, закріплення, збереження криміналістично значущої інформації.

Міжнародною судовою установою, яка формує європейські стандарти зі збирання доказів у країнах Європи, зокрема в Україні, є Європейський суд з прав людини. Запровадження таких європейських стандартів відбулося завдяки трьом ключовим етапам в Україні, серед яких: 1) ратифікація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1997 року; 2) прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 2006 року; 3) прийняття КПК України 2012 року.

Розроблені європейські стандарти, спрямовані на збирання доказів (у криміналістичному аспекті), зобов'язують уповноважених осіб (прокурора, слідчого, дізнавача та ін.) дотримуватися ч. 5 ст. 38 КПК України в контексті забезпечення ефективності досудового розслідування, оскільки незабезпечення ефективності розслідування в контексті практики ЄСПЛ призводить до порушення прав та свобод людини, що передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

У розділі 4 «Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення в кримінальному провадженні» проблематику висвітлено в контексті діяльності сторони обвинувачення в кримінальному провадженні.

У підрозділі 4.1 *«Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) дій»* зазначено, що слідчі (розшукові) дії є основними способами збирання стороною обвинувачення криміналістично значущої інформації в кримінальному провадженні, яка за дотримання вимог КПК України набуває доказового значення.

Слідчі (розшукові) дії окреслено через призму таких наук, як кримінальний процес, криміналістика та психологія. Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) дій охоплює кримінальний процесуальний, власне криміналістичний та психологічний аспекти. Такі складові знаходяться у взаємозв'язку, сприяють отриманню криміналістично значущої інформації в процесі проведення конкретної слідчої

(розшукової) дії (мікрорівень) і загалом спрямовані на встановлення всіх обставин кримінального провадження (макрорівень). Такий взаємозв'язок є динамічним, зумовлений постійним розвитком наук кримінального процесу, криміналістики та психології, що адаптуються до потреб правоохоронної діяльності й реалізуються під час проведення слідчих (розшукових) дій уповноваженою особою.

Виокремлено засади криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, визначено їх особливості на прикладі проведення допиту, огляду (зокрема огляду місця події), обшуку з наданням практичних рекомендацій.

За результатами вивчення кримінальних проваджень і судових рішень за ст. 286-1 КК України виявлено проблемну ситуацію щодо проведення медичного освідчування для перевірки особи на стан сп'яніння.

З метою уникнення правової неврегульованості розглядуваного питання запропоновано передбачити в КПК України статтю 241-1 «Медичне освідчування», яка міститиме такі частини:

«1. Дізнавач, слідчий, прокурор здійснює медичне освідчування осіб, що можуть бути причетними до вчинення кримінального правопорушення, або інших учасників події з метою визначення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

2. За фактом вчинення кримінального проступку – медичне освідчування може проводитися на місці дізнавачем, слідчим, прокурором за участю двох понятих, або з безперервним відеофіксуванням, або у спосіб, що передбачений за фактом вчинення злочину. За фактом вчинення злочину – медичне освідчування проводиться в закладі охорони здоров'я лікарем (у сільській місцевості за відсутності лікаря – фельдшером фельдшерсько-акушерського пункту, який пройшов спеціальну підготовку).

3. Перед початком проведення медичного освідчування особі пропонується добровільно пройти медичне освідчування на місці, а в разі відмови або незгоди з результатами такого огляду їй пропонується добровільно пройти медичне освідчування в закладі охорони здоров'я. Якщо особа відмовляється проходити медичне освідчування добровільно на місці, у закладі охорони здоров'я, або якщо за зовнішніми ознаками помітно, що особа не усвідомлює значення своїх дій в цей момент, – медичне освідчування здійснюється примусово на підставі постанови прокурора з доставленням до закладу охорони здоров'я та із застосуванням безперервного відеозапису.

Під час медичного освідчування не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я. Застосування примусу допускається лише в межах, необхідних для досягнення мети такого освідчування.

4. Про проведення медичного освідчування дізнавачем, слідчим, прокурором, складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу, копія якого надається особі, освідчування якої здійснювалося».

Також доцільно внести зміни й до ч. 3 ст. 214 КПК України, яку після слів «У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події...» викласти в такій редакції: «може бути проведений огляд місця події та медичне освідчування (відомості

вносяться невідкладно після завершення огляду та медичного освідування)». Запропоновано й зміни та доповнення до п. 2 ч. 3 ст. 214 КПК України, ч. 2 ст. 298-4 КПК України та ін.

Одночасно із запровадженням таких положень у КПК України потрібно регламентувати й детальний механізм проведення медичного освідування. Вважаємо за доцільне внести відповідні зміни Порядок направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1103), а також розробити спільний наказ МВС і МОЗ України, який регулюватиме порядок проведення медичного освідування за ст. 241-1 КПК України.

У підрозділі 4.2 *«Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій»* увагу спрямовано на суб'єктів сторони обвинувачення, які безпосередньо уповноважені проводити НСРД (слідчий, керівник органу досудового розслідування, дізнавач, керівник органу дізнання), а також частково й на оперативні підрозділи, які безпосередньо не визначені стороною обвинувачення (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України), проте уповноважені проводити НСРД за дорученням слідчого, дізнавача, прокурора. Крім цього, слід зауважити, що як керівник органу досудового розслідування може користуватися повноваженнями слідчого, так і керівник дізнання наділений правом користуватися повноваженнями дізнавача (п. 6 ч. 2 ст. 39 та п. 5 ч. 2 ст. 39-1 КПК України), а згідно з ч. 1 ст. 300 КПК України дізнавач уповноважений проводити лише ті НСРД, які передбачені в ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України. Акцентовано на слідчому в цьому підрозділі, адже серед суб'єктів сторони обвинувачення він уповноважений безпосередньо проводити НСРД.

Особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій полягають у тому, що: 1) відбувається поєднання не лише кримінального процесуального та криміналістичного аспектів, а й оперативно-розшукового; 2) відомості про криміналістичну техніку, тактику й методику проведення негласних слідчих (розшукових) дій становлять інформацію з обмеженим доступом.

Попри те, що інформація про криміналістичне забезпечення збирання доказів слідчим шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій має обмежений доступ (таємна), вона за певних умов відповідно до кримінального процесуального законодавства України підлягає розсекреченню, а отриманий результат завдяки проведенню негласних слідчих (розшукових) дій формує доказову базу в кримінальному провадженні.

У підрозділі 4.3 *«Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення інших процесуальних дій»* констатовано недостатнє висвітлення цього питання в наукових працях.

Проаналізувавши КПК України, наукові праці вчених, емпіричні дані, виокремлено такі процесуальні дії, спрямовані на збирання доказів, щодо яких сформовано засади реалізації криміналістичного забезпечення:

1) витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України) (100 % респондентів);

2) отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України) (99 % дізнавачів, 100 % інших респондентів);

3) одержання доказів на території іноземної держави в результаті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (ч. 2, 4 ст. 93, розділ 9 КПК України) (53,1 % слідчих, 64,3 % дізнавачів, 97,6 % викладачів, 93,9 % захисників, 100 % суддів, прокурорів);

4) тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 розділу 2 КПК України) (100 % респондентів);

5) тимчасове вилучення майна (глава 16 розділу 2 КПК України) (96,1 % слідчих, 87,8 % захисників, 100 % інших респондентів);

6) арешт майна (глава 17 розділу 2 КПК України) (95,7 % прокурорів, 51,9 % слідчих, 97,6 % дізнавачів, 100 % викладачів, 83,9 % захисників, 97,6 % суддів);

7) законне затримання (ст. 207 КПК України) (53,6 % слідчих, 95,7 % дізнавачів, 98,9 % захисників, 100 % інших респондентів);

8) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 191, 208 КПК України) (82,5 % слідчих, 100 % інших респондентів).

У розділі 5 «Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні» проблематику висвітлено в контексті діяльності сторони захисту в кримінальному провадженні.

У підрозділі 5.1 «Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій» окреслено особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною захисту на окремих прикладах.

Зокрема, криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту супроводжує всю організаційну діяльність захисника, який планує ініціювати проведення допиту свідка, що передбачає такі етапи: 1) пошук потенційних свідків; 2) отримання письмових пояснень від них (факультативний етап); 3) формування та подання клопотання щодо проведення допиту потенційного свідка; 4) оскарження постанови уповноваженої особи сторони обвинувачення щодо відмови в проведенні допиту потенційного свідка слідчому судді (факультативний етап); 5) безпосередня участь захисника під час допиту свідка (факультативний етап).

Криміналістичне забезпечення ініціювання стороною захисту проведення судових експертиз до слідчого, дізнавача, прокурора виявляється в процесі підготовки, подання клопотання, а також ознайомлення з результатами проведеної експертизи, що відбувається у взаємодії з уповноваженою особою, а не в безпосередньому проведенні судової експертизи.

Організаційна діяльність сторони захисту, яка планує ініціювати проведення судової експертизи, має три ключові етапи – підготовчий, робочий та заключний, які

вирізняються певними особливостями. Усі ці етапи супроводжуються техніко- й тактико-криміналістичним забезпеченням.

Криміналістичне забезпечення ініціювання стороною захисту проведення негласних слідчих (розшукових) дій передбачає підготовку клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, безпосереднє подання клопотання, а також ознайомлення з результатами їх проведення.

Загалом криміналістичне забезпечення ініціювання стороною захисту проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій охоплює такі етапи: 1) підготовчий; 2) робочий; 3) заключний.

У підрозділі 5.2 *«Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення інших процесуальних дій»* на підставі аналізу КПК України й анкетування адвокатів-захисників встановлено, що наразі іншими процесуальними діями, які можуть бути проведені за ініціативою сторони захисту (крім слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій) та спрямовані на збирання доказів, є:

I. Окремі заходи забезпечення кримінального провадження:

- 1) тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 розділу 2 КПК України) – 98,3 %;
- 2) тимчасове вилучення майна (глава 16 розділу 2 КПК України) – 68,9 %;
- 3) арешт майна (глава 17 розділу 2 КПК України) – 75,6 %;
- 4) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 191, ст. 208 КПК України) – 46,1 %.

II. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221 КПК України) – 90,6 %.

III. Одержання доказів на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (ч. 2, 3, 4 ст. 93, розділ 9 КПК України) – 16,1 %.

З огляду на те, що адвокати-захисники доволі часто застосовують такий спосіб збирання доказів у кримінальному провадженні, як тимчасовий доступ до речей та документів, зосереджено увагу на цьому заході забезпечення кримінального провадження. Ініціювання тимчасового доступу до речей і документів захисником має на меті забезпечити збалансованість сторін у кримінальному провадженні, питання є актуальним в умовах сучасного розвитку правової системи й забезпечення справедливого правосуддя.

З положень КПК України випливає, що реалізувати тимчасовий доступ до речей та документів захисник може двома шляхами, зокрема через: 1) ініціювання його проведення слідчому, дізнавачу, прокурору (ч. 3 ст. 93 та ст. 220 КПК України); 2) ініціювання його проведення слідчому судді (ч. 1 ст. 160 КПК України).

Проведення захисником тимчасового доступу до речей і документів передбачає такі етапи: підготовчий, робочий, заключний. Усі ці етапи супроводжуються техніко- й тактико-криміналістичним забезпеченням.

У підрозділі 5.3 *«Криміналістичне забезпечення самостійного збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні»* аналіз ч. 3 ст. 93 КПК України надав підстави стверджувати, що сторона захисту уповноважена самостійно збирати докази в кримінальному провадженні, адже вона має право витребувати від

органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речі, копії документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок, а також здійснювати інші дії, які можуть забезпечити подання суду належних і допустимих доказів. Такі положення КПК України надають стороні захисту можливість бути повноцінним суб'єктом доказування під час змагального судового провадження.

Зосереджено увагу на захиснику як центральному суб'єкті сторони захисту, адже: 1) відповідно до кримінального процесуального законодавства України, до обов'язків захисника належить здійснення захисту прав, свобод й інтересів клієнта; 2) він є професійним юристом; 3) володіє ширшими повноваженнями щодо збору фактичних даних зі сторони захисту.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення, проведено емпіричні дослідження та запропоновано вирішення важливої науково-прикладної проблеми, суть якого полягає у формуванні концептуальних теоретичних, методологічних, правових, праксеологічних засад криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. Сформовано такі висновки:

1. Визначено історичні періоди розвитку наукового знання щодо криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження:

I. *Донауковий* (до н.е. – середина XIX ст.), який охоплює такі етапи:

– виникнення окремих знань зі збору речей, документів й отримання показань, що слугували доказами вчинення протиправних дій в окремих країнах світу (до н.е. – кінець XIII ст.);

– становлення інституту збирання доказів і його криміналістичного забезпечення на територіях України, що знаходилися під протекторатом інших держав і державно-політичних утворень (початок XIV – середина XIX ст.).

II. *Науковий* (кінець XIX ст. – донині):

– становлення інституту збирання доказів, що наближений до сучасного класичного варіанту, і формування підґрунтя інституту криміналістичного забезпечення (кінець XIX ст. – кінець 1922 року);

– становлення інституту збирання доказів і його криміналістичного забезпечення за радянської доби (кінець 1922 року – кінець 1960 року);

– розвиток інституту збирання доказів і його криміналістичного забезпечення за нового часу радянської доби (кінець 1960 року – кінець 1991 року);

– розвиток інституту збирання доказів, узгодження його з новим законодавством за часів незалежної України, розроблення нових і вдосконалення наявних засобів криміналістичної тактики й техніки, урахування зазначених положень у методиці розслідування окремих видів (груп) злочинів, формування цілісної концепції криміналістичного забезпечення досудового розслідування (кінець 1991 року – початок 2012 року);

– удосконалення інституту збирання доказів та його криміналістичного забезпечення відповідно до міжнародних і європейських стандартів, охоплення

інститутом криміналістичного забезпечення процесу кримінального провадження загалом (початок 2012 року – донині).

Обґрунтовано, що генеза криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження виявляється в постійному взаємозв'язку кримінального процесуального (законодавче закріплення способів збирання доказів і прав, обов'язків та функцій уповноважених на це суб'єктів) і криміналістичного (технічне, тактичне й методичне забезпечення процесу збирання фактичних даних) складників.

2. Тлумачення поняття «збирання доказів» науковцями (О. В. Капліна, М. А. Погорецький, О. С. Старенький, В. М. Тертишник, В. І. Фаринник та ін.) засвідчує, що до його змісту належать різні елементи. Аргументовано, що поняття «збирання доказів» охоплює такі елементи: пізнання, знаходження, сприйняття, витребування, вилучення, збереження та фіксація.

Встановлено, що як кримінальний процесуальний (дотримання вимог кримінальної процесуальної форми), так і криміналістичний (практична реалізація поставлених завдань) аспекти є невід'ємними та взаємодоповнювальними елементами під час тлумачення поняття «збирання доказів» у контексті діяльності сторін кримінального провадження (на думку 96,7 % слідчих, 94,8 % дізнавачів, 99 % прокурорів, 95 % захисників, 100 % суддів, 100 % викладачів).

Сформульовано дефініцію поняття «криміналістичне забезпечення». Проаналізовано праці вчених (В. А. Журавель, З. М. Топорецька, Ю. М. Чорноус) і схвалено підхід щодо виокремлення таких складників криміналістичного забезпечення: криміналістична техніка, криміналістична тактика і криміналістична методика, що узгоджується із системою науки криміналістики.

Оскільки криміналістичне забезпечення спрямовано на реалізацію практичних завдань уповноважених суб'єктів під час розслідування кримінальних правопорушень, то криміналістична техніка, тактика й методика безпосередньо сприяють їх вирішенню. Загальна теорія криміналістики спрямована на задоволення потреб криміналістики як науки і є підґрунтям зазначеної наукової та практичної категорії.

Криміналістичне забезпечення спрямовано на задоволення потреб практичної діяльності уповноважених суб'єктів зі сторони як обвинувачення, так і захисту, розробляючи та надаючи їм криміналістичні методи, прийоми, засоби й рекомендації щодо їх застосування з метою виконання завдань кримінального провадження.

Окреслено особливості реалізації засади змагальності в контексті діяльності сторони захисту й обвинувачення. Засвідчено, що, попри відмінності компетенцій, сутність принципу змагальності кримінального процесу під час збирання доказів сторонами кримінального провадження виявляється в їх рівних правах на знаходження та витребування фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження.

3. Правові основи криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження становлять систему, яка охоплює: 1) Конституцію України; 2) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що визначають: а) права й основоположні свободи людини та громадянина; б) міжнародні договори щодо взаємодії між іноземними державами та

міжнародними інституціями в кримінальних справах; 3) КПК України та закони України, які регламентують форми, методи, засоби, способи, процедуру збирання доказів; 4) відомчі та міжвідомчі правові акти профільних міністерств, центральних органів виконавчої влади й інших уповноважених органів (регламентують конкретні функції окремих суб'єктів під час збирання фактичних даних, порядок використання технічних засобів); 5) рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду, рішення ЄСПЛ.

Визначено правову основу криміналістичного забезпечення під час збирання доказів сторонами кримінального провадження відповідно до техніко-, тактико- і методико-криміналістичної складових.

Правовою основою техніко-, тактико і методико-криміналістичного забезпечення є сукупність усіх видів правових актів та рішень Конституційного Суду України, Пленуму Верховного Суду та ЄСПЛ, які охоплюють основні аспекти техніко- й тактико-криміналістичного забезпечення, регулюють питання застосування науково-технічних засобів, засобів криміналістичної тактики в межах кримінального провадження, під час організації та здійснення розслідування, запобігання окремим видам кримінальних правопорушень, а також організації та здійснення захисту підозрюваного, обвинуваченого, засудженого й інших суб'єктів, визначених у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України.

4. Техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження має два значення: 1) сукупність засобів і знарядь, які призначені для знаходження, сприйняття, витребування, а також вилучення, збереження, фіксації фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження; 2) діяльність уповноважених суб'єктів з розроблення, упровадження та використання засобів, знарядь, прийомів і рекомендацій щодо їх застосування, а також створення належних умов під час знаходження, сприйняття, витребування, вилучення, збереження, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження.

Техніко-криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в контексті практичної діяльності можна класифікувати:

I. Залежно від сторони кримінального провадження: 1) сторона обвинувачення (прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, керівник органу дізнання, дізнавач, а також потерпілий, його представник і законний представник у випадках, установлених КПК України); 2) сторона захисту (особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, підозрюваний, обвинувачений, засуджений, підсудний, виправданий, особа, стосовно якої передбачено застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також їхні законні представники та захисники).

II. Залежно від суб'єктів, які реалізують свої повноваження під час збирання доказів, використовуючи засоби техніко-криміналістичного забезпечення: 1) уповноважені особи (прокурор, слідчий, дізнавач та ін.); 2) захисники; 3) інші особи сторони обвинувачення та захисту, що передбачені в п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України.

III. Залежно від способів реалізації повноважень суб'єктами в питаннях проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, використовуючи засоби техніко-криміналістичного забезпечення: 1) безпосередній (прокурор, слідчий, дізнавач та ін.); 2) опосередкований, шляхом ініціювання (потерпілий, його представник і законний представник, підозрюваний, обвинувачений, захисник та ін.).

IV. Залежно від виконуваного виду процесуальної дії, використовуючи засоби техніко-криміналістичного забезпечення: 1) слідчі (розшукові) дії; 2) негласні слідчі (розшукові) дії; 3) заходи забезпечення кримінального провадження; 4) інші процесуальні дії.

Класифікацію може бути доповнено й такими складовими: залежно від виду технічного засобу, який застосовують під час збирання доказів (пристрої та апаратура; інструменти й обладнання; прилади та матеріали; комплекти науково-технічних засобів), залежно від місця використання технічних засобів (засоби польової криміналістики; засоби лабораторної техніки) та їх призначення, які нині вже є розробленими й належать до системи техніко-криміналістичних засобів.

5. Тактико-криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження охоплює тактику обвинувачення і тактику захисту.

Тактика обвинувачення в кримінальному провадженні – це один із напрямів криміналістичної тактики, що становить систему наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з планування та організації кримінального провадження задля визначення оптимальної лінії поведінки суб'єктів сторони обвинувачення в кримінальному провадженні з проведення процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин, що підлягають доказуванню, з метою виконання завдань кримінального провадження.

Тактика захисту в кримінальному провадженні – це напрям криміналістичної тактики, що охоплює сукупність теоретичних наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій з планування та організації представниками сторони захисту тих дій у кримінальному провадженні, які спрямовані на доказування з метою захисту особистих чи іншої особи прав, свобод й інтересів.

Визначено відмінності тактики обвинувачення від тактики захисту. Вони полягають як у суб'єктах застосування, так і в її сутності. Тактика обвинувачення спрямована на встановлення обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (доведення факту, що особа вчинила кримінальне правопорушення), а тактика захисту спрямована на захист інтересів, прав і свобод особи, яка перебуває в певному процесуальному статусі, що визначений КПК України (підозрюваний, обвинувачений, підсудний та інші особи, передбачені ч. 1 ст. 45 КПК України). Для реалізації цих завдань сторони використовують систему тактико-криміналістичних засобів.

6. Методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення – це система наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій, що забезпечують ефективність діяльності суб'єктів сторони обвинувачення під час знаходження, сприйняття, витребування, а також вилучення, збереження, фіксації фактичних даних (у кримінальному процесуальному аспекті) чи криміналістично значущої інформації (у криміналістичному аспекті), що

мають значення для кримінального провадження, з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту – це система наукових положень, які ґрунтуються на даних криміналістичної методики та розроблених на їх основі практичних рекомендацій, що забезпечують ефективність діяльності суб'єктів сторони захисту під час знаходження, сприйняття, витребування фактичних даних (у кримінальному процесуальному аспекті) чи криміналістично значущої інформації (у криміналістичному аспекті), що мають значення для кримінального провадження, з метою забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів визначених кримінальним процесуальним законодавством осіб у кримінальному провадженні.

Досягнення завдань криміналістичної методики залежить від ефективності діяльності зі збирання доказів, що забезпечує результативність кримінального провадження. Криміналістична методика відіграє важливу роль у забезпеченні процесу ефективності як розслідування кримінального правопорушення, так і здійснення захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

7. Стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження охоплюють два основні аспекти, тож їх розподілено так:

1. За рівнем забезпечення прав і свобод людини (мають загальнообов'язковий характер для сторін кримінального провадження):

1.1. Національні стандарти.

1.2. Міжнародні стандарти:

1.2.1. Міжнародні універсальні стандарти;

1.2.2. Міжнародні регіональні стандарти:

– європейські стандарти;

– міждержавні стандарти (суб'єктами використання яких є лише уповноважені особи).

2. За дією в просторі в контексті Закону України «Про стандартизацію» (мають рекомендаційний характер для сторін кримінального провадження):

2.1. Міжнародні стандарти.

2.2. Регіональні стандарти.

2.2.1. Європейські стандарти;

2.2.2. Міждержавні стандарти.

2.3. Національні стандарти.

Формування поняття «стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в Україні за рівнем забезпечення прав і свобод людини», з огляду на проведені дослідження, відбулося за такими основними етапами: 1) зародження в науках кримінального процесу та криміналістики таких понять, як «міжнародні стандарти», «європейські стандарти», «національні стандарти», з 24 серпня 1991 року до 13 квітня 2012 року; 2) розвиток цих понять, виникнення і розвиток інших термінів, що охоплювали термін «стандарт» (наприклад, стандарти доказування, стандарти доброякісності кримінальних процесуальних рішень, стандарти досудового розслідування), – з 13 квітня 2012 року й донині.

8. Міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження – це діяльність, яка полягає в розробленні криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів та їх подальшого застосування з метою задоволення потреб практичної діяльності відповідних суб'єктів у здійсненні ними пізнавальної діяльності, яка виявляється в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб (прокурора, слідчого, дізнавача та ін.) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, з огляду на: 1) норми та принципи міжнародних правових актів і позиції міжнародних судових установ, які висвітлюють положення як щодо забезпечення дотримання основоположних прав та свобод людини, так і недопущення їх порушення; 2) стандарти, прийняті Міжнародною організацією зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO).

Новим у формуванні міжнародних стандартів є рішення Міжнародного кримінального суду. Нині в процесі розслідування воєнних злочинів як наслідку збройної агресії РФ в Україні надані практичні рекомендації враховують під час збирання доказів органами досудового розслідування.

9. Європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження – це діяльність, яка полягає в розробленні криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів та їх подальшого застосування з метою задоволення потреб практичної діяльності відповідних суб'єктів у здійсненні пізнавальної діяльності, що виявляється в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, з огляду на: 1) норми та принципи міжнародних правових актів (європейського спрямування) та позиції міжнародних судових установ (поширюють юридичну силу і юрисдикцію на країни Європи), які висвітлюють положення щодо як забезпечення дотримання основоположних прав та свобод людини, так і недопущення їх порушення; 2) стандарти, прийняті Міжнародною організацією зі стандартизації європейського спрямування (зокрема, European Network of Forensic Science Institutes, ENFSI).

Прикладом формування європейських стандартів європейською міжнародною судовою установою є діяльність Європейського суду з прав людини, позиції якого є правовими прецедентами. Для уповноважених осіб зі збирання доказів доцільним є використання практики ЄСПЛ (висвітлені позиції з приводу порушень правоохоронними органами прав і свобод людини, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод). Адже, маючи знання щодо рішень ЄСПЛ, уповноважені особи убезпечать себе від порушень прав і свобод людини, а також підвищують рівень ефективності як досудового розслідування загалом, так і конкретної процесуальної дії зокрема.

Для захисників, діяльність яких спрямована на збирання доказів невинуватості свого підзахисного, використання практики Європейського суду з прав людини необхідно розпочинати з етапу планування здійснення такого захисту. Доцільно зосередити увагу на тих позиціях ЄСПЛ, які безпосередньо стосуються участі захисника в кримінальному провадженні. Маючи знання з таких позицій, захисники

не допускати порушень прав і свобод свого клієнта (підозрюваного, обвинуваченого, засудженого тощо) і забезпечити ефективний правовий захист особи в контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Також стороні захисту слід опрацювати ті позиції ЄСПЛ, які стосуються порушень уповноважених осіб правоохоронних органів. Надалі захисник зможе належно реагувати на порушення, яких можуть припуститися уповноважені особи правоохоронних органів.

10. Криміналістичне забезпечення збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій охоплює кримінальний процесуальний, криміналістичний та психологічний аспекти.

Кримінальний процесуальний аспект полягає в законодавчому врегулюванні порядку проведення слідчих (розшукових) дій.

Криміналістичний аспект характеризується техніко-криміналістичним складником (наявність технічних засобів, їх розроблення та пристосування до процесу проведення слідчої (розшукової) дії; уміння успішно застосовувати такі технічні засоби); тактико-криміналістичним складником (розроблення та застосування тактичних прийомів, тактичних комбінацій, операцій і рекомендацій, що формують тактику слідчої (розшукової) дії); методико-криміналістичним складником (поєднання засобів криміналістичної техніки й тактики, з огляду на певні умови чи обставини під час розслідування конкретного виду кримінального правопорушення чи щодо окремої категорії осіб), конкретизуючи процес збирання криміналістично значущої інформації.

Психологічний складник виявляється в тому, що під час проведення конкретної слідчої (розшукової) дії застосовують психологічні знання та навички (діагностика особи правопорушника, встановлення психологічного контакту з учасниками слідчої (розшукової) дії, застосування допустимих методів психологічного впливу тощо).

Засади криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення в кримінальному провадженні класифіковано так:

I. Криміналістичне забезпечення слідчих (розшукових) дій:

- слідчих (розшукових) дій (глава 20 розділу 3 КПК України);
- негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 розділу 3 КПК України).

II. Криміналістичне забезпечення інших процесуальних дій:

1. Криміналістичне забезпечення процесуальних дій, що спрямовані на витребування, отримання та одержання доказів:

– витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України);

– отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України);

– одержання доказів на території іноземної держави за результатами здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

2. Криміналістичне забезпечення окремих заходів забезпечення кримінального провадження:

- тимчасового доступу до речей і документів (глава 15 розділу 2 КПК України);
- тимчасового вилучення майна (глава 16 розділу 2 КПК України);
- арешту майна (глава 17 розділу 2 КПК України);
- законного затримання (ст. 207 КПК України);
- затримання уповноваженою службовою особою (ст. 191, ст. 208 КПК України).

Запропоновано доповнити КПК України новою статтею ст. 241-1 «Медичне освідчування», яка міститиме чотири частини та регулюватиме питання визначення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції осіб, які можуть бути причетними до вчинення кримінального правопорушення. У зв'язку з цим аргументовано необхідність внести зміни й у ст. 214 та 298-4 КПК України.

11. Теоретико-методологічні засади криміналістичного забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій ґрунтуються на загальних положеннях методології наукового дослідження та враховують спеціальні методи наукового дослідження таких наук, як кримінальний процес, криміналістика й оперативно-розшукова діяльність.

Попри те, що негласні слідчі (розшукові) дії як способи збирання доказів є видом слідчих (розшукових) дій, кількість учасників для їх проведення є вужчою, відповідно до уповноважених осіб, визначених КПК України.

Криміналістичне забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій передбачає техніко-, тактико- та методико-криміналістичне забезпечення цього процесу. Зокрема, технічну фіксацію перебігу та результатів негласних слідчих (розшукових) дій можуть здійснювати за допомогою таких технічних засобів: 1) технічні засоби, які знаходяться у вільному обігу; 2) спеціальні технічні засоби; 3) заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби; 4) несправжні (імітаційні) засоби.

12. Аналіз КПК України, наукових джерел, результати анкетування респондентів (прокурорів, слідчих, дізнавачів, викладачів, суддів, захисників) надали можливість виокремити такі процесуальні дії, що спрямовані на збирання доказів і не належать до слідчих та/чи негласних слідчих (розшукових) дій:

1) витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України);

2) отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (ч. 2 ст. 93 КПК України);

3) одержання на території іноземної держави доказів за результатами здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

4) тимчасовий доступ до речей і документів (глава 15 розділу 2);

5) тимчасове вилучення майна (глава 16 розділу 2);

6) арешт майна (глава 17 розділу 2);

7) законне затримання (ст. 207 КПК України);

8) затримання уповноваженою службовою особою (ст. 191 та 208 КПК України).

Криміналістичним забезпеченням збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення інших процесуальних дій є діяльність тих суб'єктів сторони обвинувачення, які визначені в КПК України та які здійснюють розроблення криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів та їх подальше застосування для задоволення потреб практичної діяльності таких суб'єктів у здійсненні ними пізнавальної діяльності, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження.

13. Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій охоплює такі етапи:

- формування та подання клопотання стороною захисту про проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій;

- прийняття рішення уповноваженою особою, якій подано клопотання про проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій;

- оскарження стороною захисту рішень, дій або бездіяльності уповноважених осіб під час ініціювання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (факультативний етап);

- безпосереднє збирання доказів уповноваженою особою або за її дорученням іншою службовою особою шляхом проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій;

- участь сторони захисту в слідчих (розшукових) чи інших процесуальних діях (факультативний етап);

- підбиття підсумків на основі результатів проведених слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій як уповноваженими особами, так і стороною захисту.

Для кожного етапу надано криміналістичні рекомендації, які спрямовані на їх ефективне виконання в частині проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит свідків і проведення судових експертиз.

З метою забезпечення ефективної організації захисту в кримінальному провадженні на етапі досудового розслідування, використовуючи засоби техніко-, тактико- й методико-криміналістичного забезпечення, доцільно закріпити в КПК України право сторони захисту на оскарження рішення уповноваженої особи про відмову в задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, а саме регламентувати п. 12 у ст. 303 КПК України такого змісту: «рішення слідчого, дізнавача, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (включаючи постанови, протоколи та додатки до них слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій (після розсекречування їх

результатів у порядку, визначеному законодавством) та інших процесуальних дій) – особою, якій відмовлено в задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником».

14. Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення процесуальних дій передбачає такі форми:

- звернення з клопотанням до слідчого, дізнавача, прокурора про проведення процесуальної дії, після погодження останніми суб'єкт сторони захисту самостійно проводить цю процесуальну дію (техніко-, тактико- й методико-криміналістичне забезпечення для суб'єкта сторони захисту здійснюють як на етапі подання клопотання, так і на етапі проведення процесуальної дії);

- звернення з клопотанням до слідчого судді про проведення процесуальної дії, після погодження якого відбувається самостійне проведення процесуальної дії суб'єктом сторони захисту (техніко-, тактико- й методико-криміналістичне забезпечення для суб'єкта сторони захисту передбачено як на етапі подання клопотання, так і на етапі проведення процесуальної дії);

- звернення з клопотанням до слідчого, дізнавача, прокурора про проведення процесуальної дії, після погодження якого слідчий, дізнавач, прокурор самостійно проводять цю процесуальну дію (відповідно до кримінального процесуального законодавства, можлива участь особи (осіб) зі сторони захисту в проведенні процесуальної дії, які подали відповідне клопотання) (техніко-, тактико- й методико-криміналістичне забезпечення для суб'єкта сторони захисту виявляється на етапі подання клопотання, а також у випадках підтримання та використання криміналістичних рекомендацій суб'єкта сторони захисту слідчим, дізнавачем, прокурором, висвітлених у відповідному клопотанні, й на етапі проведення процесуальної дії);

- звернення з клопотанням до слідчого, дізнавача про проведення процесуальної дії, після задоволення якого відбувається погодження сформованого слідчим, дізнавачем клопотання в прокурора про проведення цієї процесуальної дії слідчим, дізнавачем (відповідно до кримінального процесуального законодавства можлива участь особи (осіб) зі сторони захисту в проведенні процесуальної дії, які подали відповідне клопотання) (техніко-, тактико- й методико-криміналістичне забезпечення для суб'єкта сторони захисту виявляється на етапі подання клопотання, а також у випадках підтримання та використання криміналістичних рекомендацій суб'єкта сторони захисту слідчим, дізнавачем, прокурором, висвітлених у відповідному клопотанні, й на етапі проведення процесуальної дії).

15. Криміналістичне забезпечення самостійного збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні передбачає, що суб'єкт сторони захисту (підозрюваний, обвинувачений, захисник та ін.) має право незалежно, за власною ініціативою, без сторонньої допомоги уповноважених осіб (прокурора, слідчого, дізнавача та ін.) здійснювати діяльність, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження.

Висвітлено, що самостійне збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні відбувається шляхом: витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей,

висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок (зокрема, адвокатський запит відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), опитування свідків та ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України. Усі вони охоплюють техніко-, тактико- й методико-криміналістичне забезпечення. Найпоширенішою процесуальною дією для сторони захисту є витребування від різних суб'єктів речей, відомостей та документів – процесуальна дія, спрямована на збирання фактичних даних захисником у кримінальному провадженні, що можуть стати доказами або сприяти отриманню доказів. Ефективність проведення цієї процесуальної дії залежить як від дотримання кримінальних процесуальних засад, так і від урахування криміналістичних рекомендацій. Криміналістичне забезпечення діяльності із самостійного збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні передбачає такі етапи: підготовчий, робочий, заключний.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти : монографія / О. Л. Дульський. Одеса : Юридика, 2025. 458 с.

Рецензія на монографію

Чернявський С. Актуальні питання криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в умовах змагального судочинства : рец. на кн. Дульський О. Л. «Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти». *Наука і правоохорона*. 2025. № 3 (69). С. 202–204.

Статті у наукових виданнях, проіндексованих у наукометричних базах Web of Science Core Collection та/або Scopus:

1. Chornous Yu., Dulskyi O., Morhun N. Collection of Evidence in the Investigation of Crimes: International and European Standards. *Journal of Law and Political Science*. 2023. Vol. 38. P. 385–404. URL: <http://dx.doi.org/10.6084/m9.figshare.24265555>
2. Chornous, Y., Baranenko D., Yena Y., Hvozdiuk V., Dulskyi O. Recopilación de pruebas en la investigación de delitos cometidos en el ámbito deportivo: normas internacionales y europeas (Collecting Evidence in the Investigation of Crimes Committed in the Field of Sports: International and European Standards). *Retos*. 2024. Vol. 51. P. 219–224. DOI: <https://doi.org/10.47197/retos.v51.99286>
3. Baranenko D., Koval A., Dulskyi O., Lisitsyna Yu., Musayev E. Methodological principles of research in the field of ensuring evidence collection (on the example of cybercrimes): criminal-legal, criminal-procedural, and forensic aspects. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12 (67). P. 232–240. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.67.07.21>

4. Horodetska M., Zarubei V., Dulskyi O., Kamyshanskyi O., Morgun I. Factors influencing the effectiveness of proving criminal offences during trial. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12 (68). P. 199–209. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.19>

5. Dulskyi O., Leliuk T., Luhovyi V., Melnyk V., Morgun I. International cooperation when collecting evidence in the investigation of transnational organized crime: challenges and opportunities. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12 (70). P. 65–78. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.70.10.6>

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Дульський О. Л. Правові основи збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. № 74. С. 94–100. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.49>

2. Дульський О. Л. Генеза наукових досліджень проблем збирання доказів сторонами кримінального провадження: кримінальний процесуальний та криміналістичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2022. № 59. С. 66–73. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.59.13>

3. Дульський О. Л. Реалізація засади змагальності під час збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 61. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.16>

4. Дульський О. Л. Медичне освідування як спосіб збирання доказів під час досудового розслідування: кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 29. С. 401–409. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.48>

5. Черноус Ю. М., Дульський О. Л. Поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 7. С. 445–449. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/105>

6. Дульський О. Л. Тактико-криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту. *Нове українське право*. 2023. Вип. 3. С. 160–165. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.23>

7. Черноус Ю. М., Дульський О. Л. Методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів слідчим. *Нове українське право*. 2023. Вип. 4. С. 191–198. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.25>

8. Дульський О. Л. Стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 9. С. 365–368. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/88>

9. Дульський О. Л. Міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів органами досудового розслідування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. Вип. 64. С. 128–132. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.64.24>

10. Дульський О. Л. Європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником. *Юридичний бюлетень*. 2023. Вип. 30. С. 174–180. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.30.21>

11. Дульський О. Л. Роль практики Європейського суду з прав людини у формуванні європейських стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим. *Юридичний вісник*. 2023. Вип. 4. С. 101–108. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2023.13>
12. Дульський О. Л. Проведення слідчих (розшукових) дій слідчим: криміналістична та психологічна характеристика. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 76–86. DOI: 10.33270/03243401.76
13. Дульський О. Л. Теоретико-методологічні засади дослідження проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами у кримінальному провадженні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. Вип. 1 (27). С. 100–107. DOI: <https://doi.org/10.33270/01242702.100>
14. Дульський О. Л. Особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 668–674. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.111>
15. Дульський О. Л. Основи криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником у кримінальному провадженні. *Юридичний бюлетень*. 2024. Вип. 32. С. 130–138. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.18>
16. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення допиту свідка. *Київський часопис права*. 2024. № 2. С. 268–276. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.39>
17. Дульський О. Л. Ініціювання захисником проведення судових експертиз: актуальні питання криміналістичного забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. С. 220–225. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.34>
18. Чорноус Ю., Дульський О. Міжнародні та європейські стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2024. Т. 14. № 1. С. 9–18. DOI: 10.56215/naia-chasopis/1.2024.09.
19. Дульський О. Л. Ініціювання захисником проведення тимчасового доступу до речей та документів: актуальні питання криміналістичного забезпечення. *Юридичний вісник*. 2024. Вип. 3. С. 119–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.14>
20. Дульський О. Л. Актуальні питання збирання доказів захисником шляхом витребування від різних суб'єктів речей, відомостей та документів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. Вип. 4. С. 625–634. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.104>
21. Дульський О. Л. Поняття збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Т. 4 (85). С. 76–85. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.11>
22. Чорноус Ю. М. Дульський О. Л. Особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження у змагальному кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. Вип. 2. С. 51–58. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2025.2.9>

Тези доповідей за результатами участі в міжнародних і міжвідомчих конференціях, круглих столах:

1. Дульський О. Л. Особливості застосування практики Європейського суду з прав людини під час збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу (Львів, 23 верес. 2022 р.). Львів, 2022. С. 270–273.
2. Дульський О. Л. Правові основи збирання органами досудового розслідування доказів в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 35–38.
3. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів органами досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 66–69.
4. Дульський О. Л. Особливості правового регулювання криміналістичного забезпечення збирання доказів органами досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 84–87.
5. Дульський О. Л. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим. *Modernity and current problems of society regarding the development of science* : матеріали XXX Міжнар. наук.-практ. конф. (Грац, Австрія, 31 лип. – 2 серп. 2023 р.). Грац, 2023. С. 93–97.
6. Дульський О. Л. Захисник як суб'єкт збирання доказів: тактичний аспект. *Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень* : матеріали VI Міжнар. наук. конф. (Дніпро, 4 серп. 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 71–74.
7. Дульський О. Л. Методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів слідчим. *Правовий дискурс* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (Черкаси, 12 жовт. 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 211–213.
8. Дульський О. Л. Щодо визначення стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим в умовах воєнного стану. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 3 листоп. 2023 р.). Львів, 2023. С. 97–101.
9. Дульський О. Л. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів захисником. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* : матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу НАВС (Київ, 27 жовт. 2023 р.). Кихв, 2023. С. 93–97.
10. Дульський О. Л. Щодо визначення міжнародних стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 6 жовт. 2023 р.). Одеса, 2023. С. 64–68.
11. Дульський О. Л. Значення практики Європейського суду з прав людини у формуванні європейських стандартів криміналістичного забезпечення кримінального провадження. *Третій рівень освіти в Україні: актуальні питання підготовки*

дисертації в сучасних реаліях війни : матеріали круглого столу (Харків, 14 груд. 2023 р.). Харків, 2023. С. 105–109.

12. Дульський О. Л. Слідчі (розшукові) дії: взаємозв'язок процесуальної, криміналістичної та психологічної характеристик. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 берез. 2024 р.). Ч. 1. Дніпро, 2024. С. 623–625.

13. Дульський О. Л. Негласні слідчі (розшукові) дії як способи збирання доказів у кримінальному провадженні. *Весняні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Вінниця, 25–26 квіт. 2024 р.). Вінниця, 2024. С. 136–140.

14. Дульський О. Л. Тактико-криміналістичне забезпечення збирання доказів слідчим шляхом проведення тимчасового доступу до речей та документів. *Криміналістичне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Ю. І. Азарова (Київ, 2 трав. 2024 р.). Київ, 2024. С. 41–44.

15. Дульський О. Л. Щодо питання участі захисника під час допиту підозрюваного на стадії досудового розслідування. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. з нагоди відзначення Дня науки–2024 в Україні (Київ, 22 трав. 2024 р.). Київ, 2024. С. 127–130.

16. Дульський О. Л. Значення практики Європейського суду з прав людини у формуванні європейських стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів слідчим. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу до 60-річчя кафедри криміналістики та судової медицини НАВС (Київ, 21 листоп. 2024 р.). Київ, 2024. С. 120–124.

17. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення судових експертиз. *Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя Експертної служби МВС України (Київ, 20 черв. 2025 р.). Київ, 2025. С. 210–213.

АНОТАЦІЯ

Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026. 546 с.

У дисертації запропоновано вирішення нового наукового завдання, суть якого полягає у формуванні концептуальних теоретичних, методологічних, правових, праксеологічних засад криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження.

У роботі висвітлено генезу й стан наукових досліджень з порушеної проблематики. Визначено поняття, зміст, правові основи криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в змагальному кримінальному процесі. Окреслено сутність техніко-, тактико-, методико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. Сформульовано дефініцію поняття та з'ясовано зміст міжнародних, європейських і національних стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів. Проаналізовано криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення та стороною захисту.

Ключові слова: техніко-криміналістичне забезпечення, тактико-криміналістичне забезпечення, методико-криміналістичне забезпечення, збирання доказів, сторона обвинувачення, сторона захисту, слідчий, захисник, міжнародні стандарти, європейські стандарти, національні стандарти, кримінальне провадження, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, процесуальна дія.

SUMMARY

Dulskiy O. Criminalistic provision for evidence collection by the parties to criminal proceedings. – *Qualification Scientific Paper as a Manuscript.*

Dissertation for the Degree of Doctor of Legal Sciences in Specialty 12.00.09 «Criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational-search activity» (081 – Law), National Academy of Internal Affairs. Kyiv, 2026. 546 p.

The dissertation provides a theoretical generalization, presents empirical research, and proposes a solution to a new scientific problem, the essence of which lies in the formation of conceptual theoretical, methodological, legal, and praxeological foundations of criminalistic provision for evidence collection by the parties to criminal proceedings.

The following objectives were accomplished based on the conducted research: the genesis and state of academic research on the subject matter were highlighted; the concept, content, and legal basis of criminalistic provision for evidence collection by the parties in an adversarial criminal proceeding were disclosed; the content of technical-criminalistic, tactical-criminalistic, and methodological-criminalistic provision for evidence collection by the parties in criminal proceedings was disclosed; the concept and content of international, European, and national standards for criminalistic provision for evidence collection by the parties in criminal proceedings were defined; the criminalistic provision for evidence collection by the prosecution was revealed; the criminalistic provision for evidence collection by the defense was characterized.

The content of the concept «criminalistic provision for evidence collection by the parties to criminal proceedings» in adversarial criminal procedure has been formed, which is manifested in the following characteristics: the characteristics include: provision for the practical needs of authorized subjects defined in the criminal procedural legislation of Ukraine; use of methods, means, and techniques of criminalistic technique, tactics, and methodology; cognitive activity of authorized subjects defined in the criminal procedural legislation of Ukraine, which consists of searching for, perceiving, and requesting factual data, as well as separate authorized persons (investigator, inquirer, prosecutor, operative employee (Part 2, Art. 41 of the CPC of Ukraine), and others), aimed at the seizure,

preservation, and fixation of factual data; collection of factual data relevant to the criminal proceedings; collection of factual data is carried out in accordance with regulatory legal acts, decisions of the Constitutional Court of Ukraine, resolutions of the Plenary Session of the Supreme Court, and considering the practice of the European Court of Human Rights; collection of such evidence by both the prosecution and the defense implies their equal rights to search for and request factual data relevant to the criminal proceedings.

The applicant proposed the concept of «standards of criminalistic provision for evidence collection by the parties to criminal proceedings» (praxeological aspect) - as an activity consisting of the development of criminalistic recommendations, methods, techniques, and means and their subsequent application with the aim of meeting the practical needs of the relevant subjects in carrying out cognitive activity, which consists of searching for, perceiving, requesting, as well as seizing, preserving, and fixing (applies to separate authorized persons) factual data relevant to the criminal proceedings, considering: 1) norms and principles of legal acts of Ukraine, as well as the principles of separate national and international judicial institutions whose jurisdiction is recognized by Ukraine; 2) normative documents based on consensus, adopted by a recognized body, which establishes for general and repeated use rules, guidelines, or characteristics regarding evidence collection activity (para. 20, Part 1, Art. 1 of the Law of Ukraine «On Standardization») and is aimed at achieving the optimal degree of orderliness.

A classification of the means of criminalistic provision for evidence collection by the prosecution in criminal proceedings was proposed, in accordance with the following groups: criminalistic provision for investigative (search) actions; criminalistic provision for covert investigative (search) actions; other procedural actions (procedural actions aimed at requesting, obtaining, and acquiring evidence; separate measures for securing criminal proceedings), with the formulation of practical recommendations for implementation.

Provisions regarding criminalistic provision for evidence collection by the defense were outlined through the initiation of investigative (search) actions, covert investigative (search) actions, and other procedural actions. The foundations of criminalistic provision for the independent collection of evidence by the defense in criminal proceedings were formed.

Keywords: technical-criminalistic provision, tactical-criminalistic provision, methodological-criminalistic provision, evidence collection, prosecution, defense, investigator, defense counsel, international standards, European standards, national standards, criminal proceeding, investigative (search) action, covert investigative (search) action, procedural action.